

DE ZANDLOPER

Kwartaalblad van de Vereniging Oud Ede

Historisch Museum Ede

2000 - 1

Sâlon de Thé **≡Le Bâton≡**

HOF VAN GELDERLAND EDE

Chocolaterie, Croissanterie en Vlaaierie

de lekkerste winkel van Ede en omstreken

Gerrie en Joyce Meeuwissen

Telefoon (0318) 615 516 • Fax (0318) 653 675

ALLES VOOR DE DOE-HET-ZELVER

Autolakken

Draadmateriaal

Gereedschap

Verf

IJzerwaren

* Bezorgen gratis

Hout Board Triplex

Wandplaten Schroten

Wandweefsel

Dit alles natuurlijk bij

DOE-HET-ZELF MARKT

ELBERT JANSEN V/H DE NOOY

KOLKAKKERWEG 65 - 67 - EDE - TEL. (0318) 611 680

** Wij geven u een deskundig advies*

DE ZANDLOPER

Kwartaalblad van de Vereniging Oud Ede
28e jaargang nr 1 maart 2000

Van het bestuur

Aan het feestgedruis rond ons "Jubileumjaar", waarin we het vijfenzeventigjarig bestaan van onze vereniging hebben gevierd en hebben teruggekeken op de achter ons liggende periode, is nu wel een eind gekomen. Wij hebben mogen constateren dat er in onze woonplaats vele zaken zijn veranderd, hoewel helaas niet altijd ten goede. Vanaf dit moment richten we onze aandacht weer op de toekomst.

De komende tijd zullen onze gebruikelijke activiteiten weer worden opgevat. Het bestuur zal trachten ook voor het jaar 2000 een interessant programma te presenteren. Onze eerste en belangrijkste activiteit zal zijn de *jaarvergadering* die op *woensdag 26 april* gehouden zal worden in het Museum. De bestuurswisseling zal een belangrijk punt op de agenda zijn. Zoals u reeds eerder hebt kunnen lezen, treden onze voorzitter en onze secretaris af wegens het verstrijken van de statutaire periode. Het bestuur heeft twee personen bereid gevonden zich kandidaat te stellen. Daarnaast worden twee zittende bestuursleden voor een herbenoeming voorgedragen.

Na het huishoudelijke gedeelte van de vergadering zal Drs. Peter W. Schipper uit Tiel een lezing met dia's verzorgen, getiteld "De klokken door de eeuwen". De heer Schipper hield voor onze vereniging in 1998 ook al een lezing, namelijk over "Antiek herkennen", die door vele leden enthousiast werd ontvangen.

In nauw overleg met het bestuur van het Nederlands Tegelmuseum en het bestuur van de Vereniging Oud Ede heeft de Gemeente Ede aan Arba Minch Projectmanagement BV een opdracht verstrekt voor het verrichten van een haalbaarheidsonderzoek inzake de huisvesting van het Historisch Museum Ede en het Nederlands Tegelmuseum. In de onderzoeksvoorwaarden is voorzien in een begeleidingscommissie, die op 24 januari met haar werkzaamheden is begonnen. De commissie is samengesteld uit twee leden afgevaardigd door de Gemeente Ede, twee leden uit het bestuur van het Nederlands Tegelmuseum en twee leden uit het bestuur van onze vereniging, en staat onder leiding van een onafhankelijke voorzitter. Uw bestuur heeft zich ten opzichte van deze plannen constructief opgesteld.

DE ZANDLOPER is het orgaan van de Vereniging Oud Ede

- * Het dagelijks bestuur van de Vereniging Oud Ede bestaat uit de heer D. Boot (voorzitter), de heer D. van Veldhuizen (secretaris) en de heer W. Kempe (penningmeester).
- * De contributie bedraagt 20 gulden per jaar, te voldoen door storting op giro 353.42.68 van penningmeester Vereniging Oud Ede te Ede.
- * Het Historisch Museum Ede (Museumplein 7, 6711 NA Ede, tel. (0318) 61 95 54) is open 's middags van twee tot vijf uur, op zondagen tot vier uur. Op maandagen is het museum voor het publiek gesloten.
- * Conservator van het museum is drs. D.-J. List.
- * De redactie van De Zandloper bestaat uit de heren J.E.H. den Hartog (eindredacteur), drs. D.-J. List, J.J.P. Nijdam, F.G. van Oort, H. van Scherrenburg en G.H. Stel.
- * Adres voor vereniging, museum en orgaan: Museumplein 7, 6711 NA Ede, tel. (0318) 61 95 54.
- * Productie van het blad: Drukkerij Frouws te Ede.

ISSN 1384-7090

Museumnieuws

door drs. Dirk-Jan List

Cursussen en lezingen

Inmiddels is het tweede jaar van de kunstgeschiedeniscursussen in het Historisch Museum Ede in volle gang. Wederom was mevrouw drs. Karin B. Haanappel bereid om de cursus Algemene Kunstgeschiedenis te geven. Daarnaast staat nu ook het onderwerp Moderne Kunst op het programma. Omdat een en ander wellicht veel leden en vrijwilligers is ontgaan, wil ik hierbij nog eens wijzen op de inschrijfmogelijkheden voor de onderstaande cursus en lezingen:

- * Kunst en cultuur op reis: Griekenland en Italië
‘s maandags van 15.00 tot 17.00 uur, te beginnen op 8 mei, 5 lessen
- * Vrouwelijke kunstenaars in België en Nederland maandag 3 april, 15.00 tot 17.00 uur
- * De glorie van de Gouden Eeuw
maandag 15 mei, 20.00 tot 22.00 uur.

Het aantal plaatsen is beperkt. Reageer dus snel! Aanvullende informatie is te verkrijgen bij Dirk-Jan List.

Mode in 't klein, 200 jaar kinderkleding (1770-1970)

Van 21 juni tot en met 24 september 2000 zal in het Historisch Museum Ede in het kader van Textiel 2000 een tentoonstelling over twee eeuwen kinderkleding worden gehouden. Bent u in het bezit van een oud kledingstuk of een antiek portret van een kind, dan willen we dat graag van u lenen om het te exposeren.

Aan het einde van de achttiende eeuw ontstond voor het eerst speciale en gemakkelijk zittende kinderkleding. De Franse schrijver Jean-Jacques Rousseau, die terug wilde naar eenvoud, eerlijkheid en de natuur, had in zijn tijd grote invloed. Voordien werd het kind gezien als een kleine volwassene en werd het overeenkomstig gekleed. Vanaf het einde van de achttiende eeuw wil men dat het kind tijdens het spelen niet meer belemmerd wordt door strakke en oncomfortabele kledingstukken. In de periode 1770-1970 ondergaat de kinderkleding een aantal grote veranderingen.

Van de redactie

In het afgelopen jaar is er binnen de Vereniging Oud Ede niet alleen maar feestgevierd ter gelegenheid van het 75-jarig bestaan. Achter de schermen hebben de redactie van De Zandloper en de leden van de Werkgroep Geschiedenis een reeks artikelen voorbereid, waarvan u in dit nummer enige aantreft.

Zo heeft redacteur Frans van Oort een serie artikelen geschreven over grenswijzigingen die in de loop van de tijd tussen de gemeente Ede en de omliggende gemeenten zijn doorgevoerd. In dit nummer treft u het eerste artikel aan, waarin, na een algemene inleiding, de eerste grenscorrectie uit 1943 met de gemeente Barneveld wordt beschreven.

Zwerus de Nooij, lid van de Werkgroep Geschiedenis, verdiepte zich in de geschiedenis van de eerste Edese industrieën. In zijn eerste bijdrage wordt de "eerste" Edese industrie beschreven, namelijk "De N.V. Edesche Machinefabriek v/h Henneman & Co."

De heer J.W. van Scherrenburg uit Bennekom belicht in zijn ingezonden bijdrage "Groot Herbert Dercksgoed" de naamgeving van de flatgebouwen aan de Arnold Koningstraat.

Ten slotte treft u de bijdrage "Museumnieuws" aan, zoals gebruikelijk weer verzorgd door redactielid en conservator Dirk-Jan List.

Kinderkleding omstreeks 1895.

Het linker jongetje draagt nog een rok. Dit was praktisch wanneer het kind nog niet zindelijk was. Let vooral op de ongemakkelijke knooplaarsjes van het meisje. (Foto: collectie D.-J. List)

Rond 1770 gaat zowel het meisje als de jongen gemakkelijk zittende kleding dragen. De stijve korsetten en de strakke jassen worden door vooruitstrevende ouders afgedankt. Het meisje draagt voortaan een eenvoudig hemdvormig jurkje, de jongen een aan een kort lijf geknoopte lange broek. Dit pak is het eerste matrozenpak in de geschiedenis van de kinderkleding. Deze revolutionaire kleding beïnvloedt omstreeks 1800 zelfs de mode van de volwassenen.

Typerend voor de eerste helft van de negentiende-eeuwse meisjeskleding is de zichtbare onderbroek, een kledingstuk dat tot dusver door de meeste vrouwen nog niet

gedragen werd. Een nette vrouw draagt immers geen pantalon, een mannenkledingstuk!

Wanneer na 1825 het silhouet van de vrouw bepaalde opvallende elementen gaat vertonen – zoals grote pofmouwen, slanke tailles en wijduitstaande rokken – gaat de kleding van het meisje deze veranderingen toch weer volgen, zij het in minder sterke mate. Daarnaast blijven de rokken van de meisjes altijd kort.

De jongens dragen aanvankelijk tunieken met een lange broek, die in de tweede helft van de negentiende eeuw worden vervangen door driedelige pakjes (jas, vest en broek). Aan het einde van de eeuw verschijnen het Norfolk-kostuum (met verticale plooien en een ceintuur) en het bekende matrozenpak met de grote kraag.

Omstreeks 1900 ondergaat ook de meisjeskleding een ingrijpende verandering. Onder invloed van kunstenaars en de Reformbeweging worden gemakkelijk zittende jurkjes, zonder wijde onderrokken of wilde drapeeën op het zitvlak, ontworpen. De lieve witte japonnetjes met kort lijf of pas en borduurwerk of kant zijn overbekend.

In de twintigste eeuw zien we gedurende de jaren 1950-1960 een geheel eigen tienercultuur – compleet met een eigen mode – ontstaan. Wie kent niet de wijde gesteven petticoats die vaak ondeugend onder de rokken vandaan piepten? En weer is bij de jeugd lingerie zichtbaar geworden!

Vrijwilligers

De vaste kern vrijwilligers is enthousiast aan het nieuwe millennium begonnen. Toch blijven we zoeken naar aanvulling. De heer J. Hartgers beheert het omvangrijke fotoarchief. Gezien zijn leeftijd wil hij graag ter ondersteuning een jongere vrijwilliger inwerken.

Omdat het van belang is dat scholen regelmatig het museum bezoeken, zijn wij tevens op zoek naar een vrijwilliger die in staat is de contacten met de scholen in Ede te onderhouden en het bezoek van de schooljeugd aan ons museum te stimuleren.

Archeologie

Voor de vaste presentatie van de archeologie zijn we nog steeds op zoek naar interessante vondsten. Alle materiaal is welkom: glas, leer, aardewerk of metaal. Met name de vitrine voor de Romeinse periode is nog helemaal leeg!

Van kruk naar stoel

De wintertentoonstelling 2000 gaat over de ontwikkeling van de stoel en het zitten. Voor deze tentoonstelling willen we graag

enige bijzondere antieke stoelen en/of krukken lenen. Wie is in het bezit van een originele (of replica) zitkist (ca. 1600), barokstoel (ca. 1670), rococostoel (ca. 1750) of Lodewijk XVI kruk (ca. 1770)? Replica's van oude Egyptische, Griekse en Romeinse stoelen en krukken zijn zeer welkom. Een originele Thonet-stoel en fraaie twintigste-eeuwse ontwerpen worden eveneens gezocht.

Inlichtingen: drs. D.-J. List, 0318-619554.

N.V. Edesche Machinefabriek v/h Henneman & Co.

door Zwerus de Nooij

Op het gebied van het branden van koffie werden aan het begin van de negentiende eeuw belangrijke uitvindingen gedaan en in praktijk gebracht. Zo begon men in 1877 in Frankrijk met het ontwikkelen van gaskoffiebranders. Deze apparatuur werd twee jaar later ook in Engeland ingevoerd. Ook in ons land zat men op dit gebied niet stil, want in Den Haag was K.F. Henneman bezig met de ontwikkeling van een verbeterd type gaskoffiebrander. Deze gaskoffiebrander (direct-flame gas coffee roaster) liet hij in 1888 patenteren in Spanje. Een jaar later verkreeg hij patenten in België, Frankrijk en Engeland. De Amerikaanse patenten werden hem verleend in 1895.

Henneman bracht, samen met zijn medefirmant G.C. Otten, gaskoffiebranders op de markt in diverse typen, die geschikt waren voor het branden van 5 kg t/m 60 kg bonen. Het paradepaardje onder de branders was het type "Eureka" voor het branden van 5 kg bonen. Een koffiebrander bestond uit een gasbrander, een cilindrische geperforeerde trommel, een mengkuip en een zeef, alsmede de exhauster voor het wegzuigen van de vruchtvliesjes. De roterende trommel kon met de hand worden bediend of met drijfkracht (stoom of gasmotor). In 1897/98 werden vele getuigschriften ont-

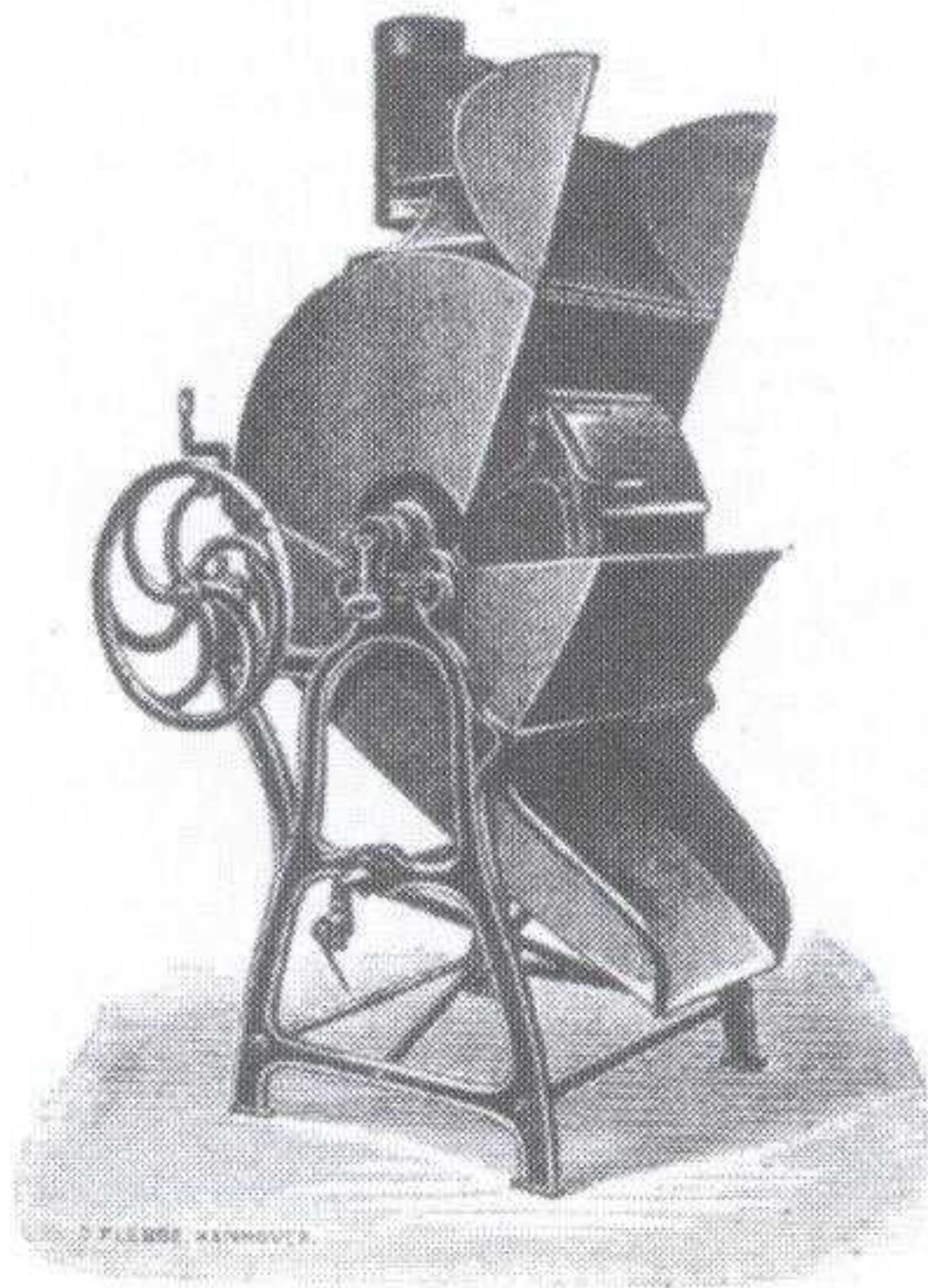
vangen van koffiebranderijen en koffiehandelaren, waaruit het grote succes van Henneman's patentgaskoffiebranders bleek. Door de sterk toegenomen omzet was men genoodzaakt de fabriek uit te breiden, en omdat er in Den Haag geen mogelijkheden waren verplaatste men de fabriek naar Ede. In verband met de vervoersmogelijkheid per spoor van het gereede product werd gekozen voor de leegstaande exportslachterij van Levi, die gelegen was bij het station Ede-SS. Deze omstreeks 1880 gebouwde exportslachterij had een aantal jaren gefloreed; er waren tijden dat er 800-1000 varkens per week werden geslacht. Later begonnen de zaken minder goed te lopen, zodat men was gestopt en het gebouw te koop zette.

Bovengenoemde Otten kocht het gebouw met schuren en erf, die waren gelegen in wijk E.A. 290a, Sectie D 988 en 1003 bij het station Ede-SS (nu Ede-Wageningen) en naast hotel Van Laar, later hotel "Welgelegen" en nu appartementengebouw "Witte Hinde".

De machinefabrikanten Henneman en Otten schrijven in april 1899 aan B en W van Ede dat zij in bovengenoemd gebouw "wensen op te richten eene fabriek voor gaskoffiebranders, welke fabriek zal worden

PRIJSCOURANT
DER
HENNEMAN'S Patent Gas-Koffiebranders.

(Model 1895.)

GEOTROOIEERD IN ALLE LANDEN

Bekroond met verschillende GOUDEN MEDAILLES en
EERF-DIPLOMA's.

1 JANUARI 1900.

ZIE O. Z.I

De voorpagina van een prijscourant uit 1900, waarop een koffiebrander is afgebeeld. (Reproductie: archief Nederlandsch Octrooibureau, Den Haag)

gedreven door stoom van hoge spanning en waaraan zal worden verbonden eene metaalgieterij en smederij. Verder zal worden geplaatst eene stoommachine van 12 paardenkrachten en een gasolinemotor van 12 paardenkrachten”.

Voor het verkrijgen van een vergunning voor het plaatsen van de stoommachine moest in die tijd al aan strenge voorwaarden worden voldaan, namelijk:

- dat de schoorsteen van metaal of naar den eisch van solied metselwerk moet worden gemaakt;
- dat de stoommachine moet voorzien zijn van een aan den vuurhaard goed aansluitenden aschbak en van eene inrichting om het uitvliegen van vonken en brandende stoffen zooveel mogelijk te voorkomen;
- dat de gebruikers gehouden zijn zorg te dragen dat de bewaring of uitstorting van

gloeiende asch en sintels zoodanig geschiede, dat daardoor geen gevaar van brand ontstaat.

Na ontvangst van de vereiste vergunning ging men energiek aan de slag om de productie op gang te krijgen. Al vrij snel na de vestiging in Ede werd het technisch niveau van het bedrijf verhoogd door de komst van twee jonge technici. In 1902 trad de 23-jarige C. den Ouden, afkomstig uit Nieuw Lekkerkerk en werkzaam in de scheeps- en constructiebouw, als werktuigbouwkundige in dienst. Twee jaar later werd de 22-jarige Teunis de Lange, van beroep bankwerker en eveneens afkomstig uit Nieuw Lekkerkerk, aangesteld als werkmeester in de constructieafdeling. Vermeldenswaard is dat een zoon van bovengenoemde Teunis de Lange,

Reclame voor Henneman's patentkoffiebranders. (Reproductie: archief Nederlandsch Octrooi-bureau, Den Haag)

Het voltallige personeel van de Edese Machinefabriek in 1907. (Foto: H.B. de Lange)

Het kantoorgebouw van de N.V. Edese Machinefabriek. (Foto: Historisch Museum Ede)

de in Ede bekende H.B.de Lange, directeur is geweest van N.V. "De Kroon" Betonfabriek en Bouwmaterialenhandel in Ede.

Aangezien het met de verkoop van de gas-koffiebranders goed ging, wilde men rond het jaar 1904 het productieprogramma van de fabriek aanzienlijk uitbreiden. Door het aannemen van nog meer gekwalificeerd personeel en het bouwen van een kantoor met tekenkamers werd het vereiste niveau bereikt en was men gereed voor een grote sprong voorwaarts.

In de jaren 1909-1913 waren door de zich uitbreidende productie weer nieuwe aanpassingen nodig zoals: het plaatsen van een stoomketel van 20 pk en een zuiggasmotor van 40 pk (dit betekende een verdubbeling van de energie ten opzichte van tien jaar tevoren); uitbreiding van de fabriek met een ijzersmeltoven die volgens voorschriften veiligheidshalve buiten het bedrijf geplaatst moest worden; nieuw- en verbouw uitge-

voerd onder toezicht van de bekende Edese architect L.van Zoelen; uitbreiding van het machinepark met voor die tijd zeer moderne machines zoals frees-, boor- en zaagmachines. Voor het aandrijven van deze machines werd gebruik gemaakt van door het bedrijf zelf opgewekte elektriciteit door middel van een stoommachine die een dynamo aandreef.

Bij al die vernieuwingen behoorde natuurlijk ook een telefoonaansluiting. Men kreeg abonneenummer 18 en maakte daarmee deel uit van de veertig abonnees van het Rijkstelefoonkantoor in Ede.

Na de Eerste Wereldoorlog was er volop werk; de zaken gingen goed en in 1921 werden de bankwerkerij en draaijerij uitgebreid door het aanbouwen van een hal.

Maar enkele jaren later pakten zich donkere wolken samen; de machinefabriek kwam in moeilijkheden door de economische crisis in de jaren dertig. Door de sterke concur-

FIRMA HENNEMAN & CO.
EDE.
MACHINEFABRIEK.

SPECIALITEIT
KOFFIE- en CACAOBRANDERS
VOOR
GAS- SPIRITUS EN HEETE LUCHT.
IJZERCONSTRUCTIES
ALS
OVERKAPPINGEN, BRUGGEN, RESERVOIRS, ENZ.
COMPLETE GRAANMAALDERIJEN
MET
ZUIGGAS-, PETROLEUM- EN GASMOTOREN.
LIJNKOEBREKERS.
ONTSTEENINGSMACHINES.
WATERPOMPEN
VOOR
CILINDERAFKOELING BIJ MOTOREN.
ORKAANTOESTELLEN
VOOR
VERWARMING, VENTILATIE EN AFKOELING.
DIVERSE SMEEDWERKEN.
REPARATIES
AAN
STOOMWERKTUIGEN, MOTOREN, ENZ.

FABRIEK EN KANTOOR:
B.H. STATION S.S.

TELEGRAM-ADRES:
PATENT-EDE (HOLLAND).

A. B. C. CODE 5^e EDITIE

Ingekomen
den 4 Mrt 1909 *

Ede, 3 Maart 1909.
(HOLLAND).

Aan Burgemeester en Wethouders
der
Gemeente R D R .

Ondergeteekende firma Henneman & Co Machinefabriek te Ede vraagt hiermede vergunning tot het uitbreiden van haar metaalgieterij met een ijzersmeltoven, buiten het gebouw te plaatsen, voor haar fabriek Wyk R a 305 Kad. bekend Sectie D (Ede) N° 1145, een en ander in verband met de haar verleende vergunning d.d. 16 November 1905.

Ede, 3 Maart 1909.

Henneman

*Verzoek uit 1909 aan Burgemeester en Wethouders van Ede tot uitbreiding van de fabriek.
(Reproductie uit Archief gemeente Ede)*

rentie werd het steeds moeilijker het hoofd boven water te houden. Hier kwam nog bij dat het eens zo moderne machinepark in de loop der jaren sterk was verouderd. Zo kwam dan in 1935 door liquidatie een einde aan het bestaan van de eerste Edese industrie, die in de volksmond bekend stond als de "IJzerfabriek". Na de sluiting werd het fabrieksgebouw gekocht door de heer Van de Berg, eigenaar van het aangrenzende hotel "Welgelegen" (later "Witte Hinde" geheten).

Het fabrieksgebouw werd ingericht als evenementenhal, onder de naam "Apollohal", met diverse grote en kleine zalen waarin $\pm$ 2000 personen ondergebracht konden worden. De "Apollohal" werd voor velerlei doeleinden gebruikt, zoals tentoonstellingen en feestavonden, en in 1945/47 ontspanningsavonden voor de Canadese militairen. Blijkens een advertentie in augustus 1937 werd de "Apollohal" aanbevolen als "het grote trefpunt der vermakelijkheden".

Toen het met de exploitatie van de hal slechter ging werd deze in de jaren vijftig verhuurd aan Seyffer's meubelfabriek. Na het vertrek van deze fabriek werden in 1975 de gebouwen gesloopt en werd het terrein bouwrijp gemaakt voor de bouw van het appartementengebouw "Witte Hinde" en de zgn. Witte-Hinde-woningen. Deze bouw werd gerealiseerd in 1989/90.

Productieprogramma van de Fa. Henneman & Co.

- Koffie- en cacaobranders voor gas, spiritus en heete lucht ¹⁾
- IJzerconstructies, zoals overkappingen, bruggen, reservoirs enz.
- Onderdeelen voor suiker- en rubberfabrieken in Nederlandsch Indië
- Emmers voor de baggerindustrie
- Complete graanmaalderijen met zuiggas-, petroleum- en gasmotoren
- Lijnkoekbrekers
- Ontsteeningsmachines
- Waterpompen voor cilinderafkoeling bij motoren

- Orkaantoestellen voor verwarming, ventilatie en afkoeling
- Diverse smeedwerken ²⁾
- Reparaties aan stoomwerktuigen, motoren enz.

Bedrijfsgegevens

1. Henneman & Co. (+ 1892-1903)

Fabriek van Henneman's patentgaskoffiebranders.

Firmanten: K.F. Henneman (geboren 1844 en overleden 1912) en G.C. Otten (geboren 1850 en overleden 1923).

2. Firma Henneman & Co. Machinefabriek (1903-1909)

Firmanten: als boven.

3. N.V. Edesche Machinefabriek v/h Henneman & Co. (1909-1935)

Directie: G.C. Otten (1909-1918); Ir J. G. Otten (1918-1935) en C. den Ouden (1918-1935) ³⁾

Aantal werknemers: in 1907: 55; in 1910: 70.

Bronnen:

1. Rijksarchief, Arnhem (dossier 11741).
2. Archief gemeente Ede.
3. "De IJzerfabriek" door H.J. Nijenhuis.
4. "Ede's eerste industrie" door J. de Nooij (De Zandloper, 1980 nr. 3).
5. Geschiedenis van Ede, deel I.
6. Nederlandsch Octrooibureau, Den Haag.

¹⁾ De gepatenteerde koffiebranders werden in diverse maten en modellen gefabriceerd.

²⁾ Een van deze smeedwerken was de "jubileumlantaarn", gefabriceerd ter gelegenheid van het zilveren regeringsjubileum van koningin Wilhelmina in 1923. Deze lantaarn werd uitgevoerd in de expressionistische stijl van de Amsterdamse School en staat na diverse verplaatsingen nu op het Museumplein in Ede.

³⁾ C. den Ouden was een bekende Edenaar: hij was o.a. directeur van de Veluwe Grondmij, voorzitter van Handel en Industrie, bestuurslid van de Spaarbank voor Ede en medeoprichter van het zwembad aan de Dr. Hartogsweg (in 1996 gesloten).

Grenswijzigingen in de gemeente Ede (1)

door F.G. van Oort

Inleiding

Als het woord gemeentegrens wordt genoemd denkt bijna iedereen aan mooie stenen palen met een prachtig, in reliëf uitgevoerd, gemeentewapen of met een tekst erop vermeld. Om te weten waar die grens ligt pakt men gewoonlijk een kaart (meestal een kaartblad van de Topografische Dienst), waarop de gemeentegrens met een bepaalde signatuur is aangegeven. Meestal is dit wel voldoende, maar een enkele keer is het nodig om de grens exact te kennen en te weten hoe deze is ontstaan. Dit is onder andere het geval bij het wijzigen van de gemeentegrens, omdat dan meer gedetailleerde kennis een noodzaak is.

Zoals de titel reeds aangeeft, gaat deze serie verhalen over veranderingen in de gemeentegrens van Ede. Hieraan kunnen vele oorzaken ten grondslag liggen. Ons vertrek-

punt is daarom het moment van ontstaan van deze grens. Door de jaren heen zullen we bezien waar en wanneer zo'n verandering heeft plaatsgevonden, wat de reden ervan is geweest en welke partijen ermee bemoeienis hebben gehad.

Het ontstaan van de gemeentegrens

Voor een juist inzicht ter zake van de thans geldende gemeentegrenzen is het zinvol te weten hoe het huidige gemeentelijke bestel is ontstaan. In 1795 (het einde van het bewind van Prins Willem V) kwam de Bataafse Republiek tot stand. In de daarna opgestelde staatsregeling (1798) komen we voor het eerst de term "gemeente" tegen. Vóór die tijd bestonden er echter ook al steden en plattelandsgebieden met een eigen zelfstandig rechtskarakter, maar door de genoemde staatsregeling verviel het verschil

Op deze overzichtskaart van de gemeente Ede zijn de plaatsen waar de gemeentegrenswijzigingen zich hebben voorgedaan met een nummer aangegeven. Deze nummers komen overeen met die van de te publiceren artikelen hierover.

PROVINCIE <i>Gelderland</i> KANTON <i>Ede</i> GEMEENTE <i>Ede</i>	(N ^o . 1, 1 ^o A) PROCES-VERBAAL der grensbepaling van het grondgebied der gemeente van <i>Ede</i>
--	--

Nota. Ingeval er eenig verschil tussen de Gemeenten wegens de afmeting der grenzen mocht voorkomen, zal de Landmeter- Delimitator daarvan in dit proces-verbaal kortelijk en ter gerogelijkste plaats melding maken, met opgave van het punt in verschil, den eisch van iedere Gemeente, de observatie van de Schouten of andere hoofden der Besturen van dezelfde en zijne eigene aanmerkingen.

In den jare achttienhonderd en *veertig*, den *...* dag der maand *...* hebben wij, Landmeter der eerste klasse van het Kadaster, benoemd door den *Heer Gouverneur der Provincie Gelderland*, bij resolutie van den *3 Mei 1831 n. 2°*, ten einde, overeenkomstig de bepalingen, vervat in de wetten, decreten, reglementen enz., betrekkelijk het Kadaster, de opnemings te verrigten van de omtreklijnen der gemeenten, welke tot de kadastrering voor den dienst van achttienhonderd *veertien* zijn aangevozen, ons begeven naar de gemeente van *Ede*, alwaar wij gevonden hebben de Heeren *Dijk Meester hier toe gemachtigd by bevel van den Heer Meester van de Provincie Gelderland, d. 14 Juli 1831 n. 2°*

als mede *A. Willemsen en A. M. Craats*, door hun benoemde aanwijzers, gelijk mede de Heeren *Burgemeester Gemagtigde* en aanwijzers der hieronder genoemde gemeenten, te zamen geroepen en bijeengekomen, ten einde in derzelyer wederzijdsch bijzijn, de grensscheiding op te nemen van het grondgebied van *Ede*.

Op het terrein gekomen, hebben wij onze hewerking begonnen van het punt in den omtrek der opgemelde gemeente, hetwelk meest ten Noorden liggende, tevens tot scheiding dient, tusschen de beide gemeenten van *Ede* en *Lunteren*, en wij zijn voorts de lijn van omschrijving gevolgd, van het Noorden naar het Oosten, en vervolgens naar het Zuiden en Westen, geduriglijk aan onze rechterhand houdende het grondgebied van *Ede* en aan onze linkerhand achtervolgens die van *Lunteren*.

Otterlo, Aan Kunt Bennet, in voege als volgt: Bestuurswende

Het schutblad van het proces-verbaal betreffende de grens van Ede. Dit werd per kadastrale gemeente opgemaakt. Het totaal van de vijf Edese kadastrale gemeenten (namelijk Bennekom, Ede, Gelders-Veenendaal, Lunteren en Otterlo) leverde dus het totale grondgebied van Ede op.

hiertussen en kwam alles onder één noemer: "de gemeente". De gemeenten werden eigenlijk ondergeschikte administratieve lichamen die verantwoording verschuldigd waren aan de centrale regering (de Bataafse Republiek). Ten gevolge van een nieuwe staatsregeling in 1801 verviel die uniformiteit weer en keerde men terug naar de oude bestuursvormen. Dit duurde ook weer niet lang, want in 1805 werd weer teruggevallen op de staatsregeling van 1798.

In 1806 ontstond het Koninkrijk Holland, en hiermee deed de op Franse leest

geschoeide centralisatie zijn intrede. Er was daarmee nog lang geen rust aan het front, want er volgden nog meer perioden van gemeentelijke bestuurshervormingen, zoals die van 1810-1813 (inlijving bij Frankrijk), en die van 1814-1825 (ontwerp nieuw Burgerlijk Wetboek met in 1838 de invoering ervan). Overigens duurde dit zo lang omdat de afscheiding van België in 1830 de invoering verhinderde.

Uiteindelijk kwam bij de grondwetswijziging van 1848 de huidige gemeentelijke bestuursvorm tot stand. Vanaf dat moment

konden de gemeentegrenzen slechts door middel van wetswijzigingen worden veranderd, onder gelijktijdige publicatie in het Staatsblad. Wel hield men vast aan de in de periode van 1812-1831 ontstane gemeentegrenzen, die het gevolg waren van de inlijving van ons land bij Frankrijk, waarbij de Franse wetgeving ook op Nederland van toepassing werd verklaard. Een van de gevolgen was dat Napoleon besliste dat moest worden overgegaan tot "opmeting en schatting, perceel voor perceel, van alle grondeigendommen in alle gemeenten van het Keizerrijk" (ontstaan van het Kadaster ten behoeve van een billijke grondbelas-

ting). Men begon hieraan in ons land in 1812 en voltooide het werk in 1831. Een van de taken in dit geheel was ook de vaststelling van de gemeentegrenzen.

Hiertoe ging de landmeter met de betrokken burgemeesters van de buurgemeenten de omtrek van de gemeente rond en maakte van de ligging van de gemeentegrenzen een "proces-verbaal van grensbepaling" op (dus een letterlijke beschrijving van de gemeentegrens). Deze tekst werd aangevuld met gedetailleerde schetsen. Uiteindelijk werd dit nog steeds geldende proces-verbaal door de burgemeesters van de aangrenzende gemeenten voor akkoord ondertekend.

1. De gemeentegrenswijziging tussen de gemeenten Ede en Barneveld per 27 februari 1943

De eerste gemeentegrenswijziging, en wel die tussen de gemeenten Ede en Barneveld, was er een met een bijzondere achtergrond, die uniek voor Nederland genoemd mag worden.

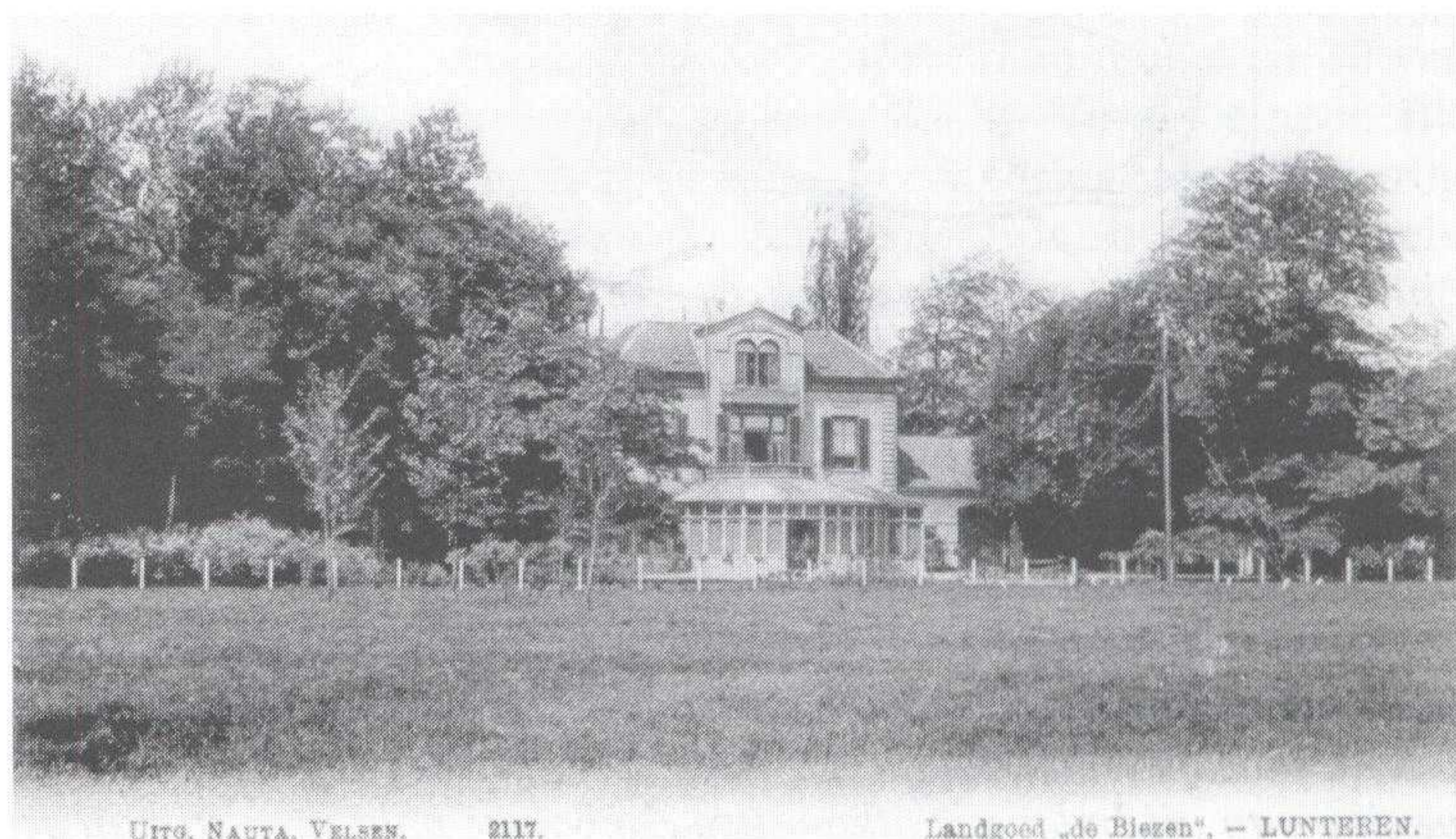
Het verhaal begon op het Ministerie van Binnenlandse Zaken waar mr. dr. K.J. Frederiks als secretaris-generaal de scepter zwaaide. Deze zag kans om in 1942 een groep joodse Nederlanders vooralsnog voor deportatie te behoeden. Over het algemeen was deze groep geselecteerd op voordracht van oud-ministers, leden van de Staten-Generaal, professoren en officieren. Om hen zo goed mogelijk te beschermen tegen het eventueel ingrijpen van de SS, werd naarstig gezocht naar een geschikte locatie,

liefst een groot gebouw en gelegen in het oosten van het land. De keus viel al snel op kasteel De Schaffelaar te Barneveld.

Inmiddels had Frederiks een verhuisplan opgesteld en op 11 december 1942 aan de uitverkorenen toegezonden. Hierbij hanteerde hij de stelling dat voorrang diende te worden gegeven aan jongeren boven ouden van dagen. Deze uitverkorenen hadden in feite de keus om naar Barneveld te komen of onder te duiken. Weinig tijd om na te denken kregen zij niet, want binnen drie dagen diende men te antwoorden.

Al op 17 december 1942 (dus binnen één week) namen de eerste joden, zo'n dertig in getal, hun intrek in het "Tehuis De Schaffelaar". Het tehuis stond onder leiding van

Foto uit 1905 van het buiten "De Biezen" in volle glorie. (Uit het bijgaande verhaal blijkt dat door de jaren heen dit landgoed met huis voor vele doeleinden is gebruikt. (Foto: Oud-archief gemeente Ede)

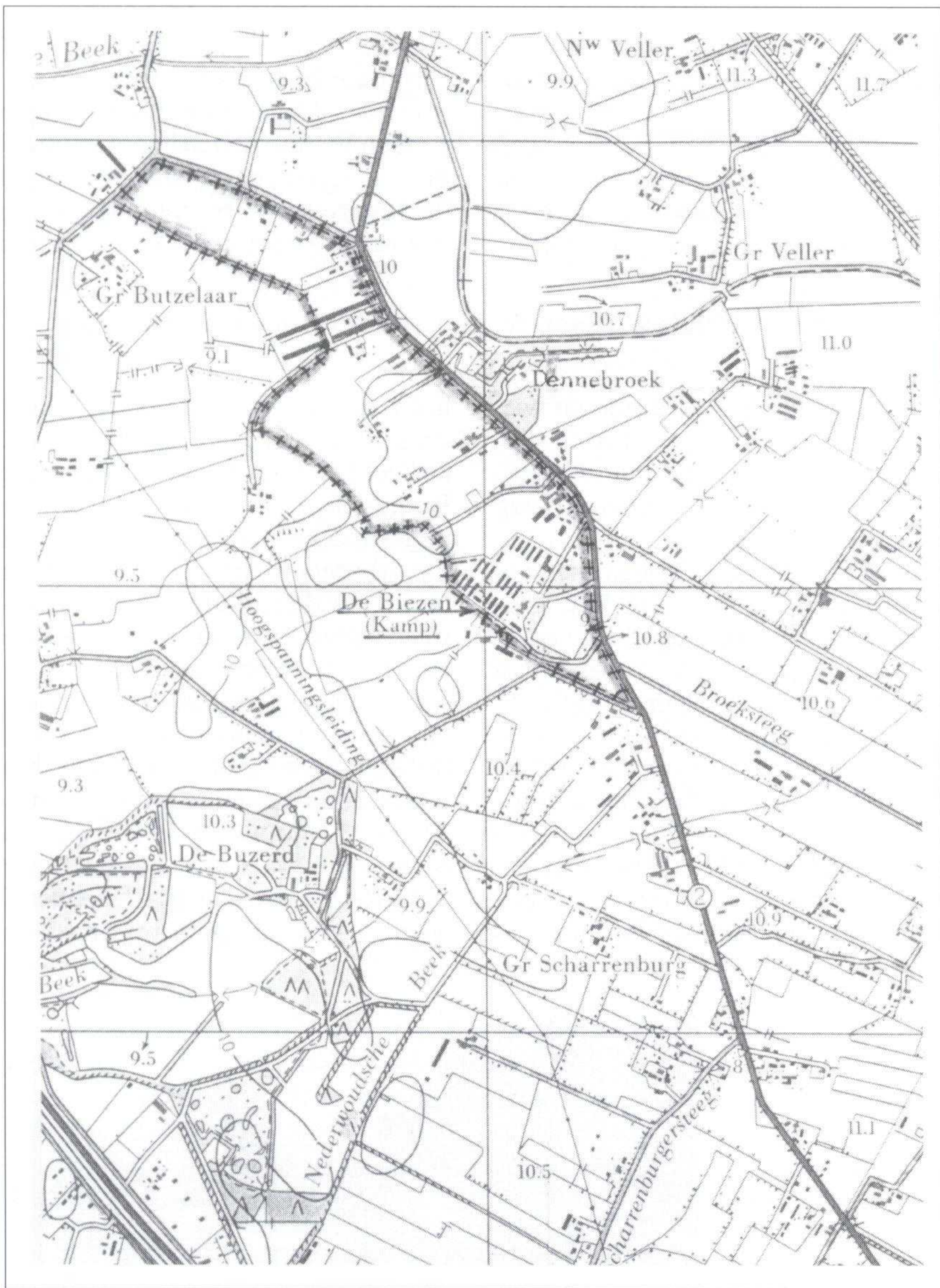
UITG. NAUTA, VELEEN.

2117.

Landgoed „de Biezen“, — LUNTEREN.

een Nederlandse commandant, de heer E. Wolthuis, die bij de aanvang werd bijgestaan door zes zogenaamde controleurs. Bijkomstigheid was dat de staf van het tehuis niet door het Ministerie van Binnenlandse Zaken werd betaald, maar uit het

verzamelde geld dat afkomstig was van de gehuisveste joden; zij moesten bij hun entree het meegebrachte geld inleveren. Deze "uitverkoren joden", ook wel de "Barneveldgroep" genoemd, groeide gestaag. Al snel bleek kasteel De Schaffelaar te klein.

Topografische kaart uit 1971 van het gebied gelegen even ten zuiden van de gemeente Barneveld, recht tegenover villa Dennebroek. Het omliggende gedeelte is in 1943 overgegaan van Ede naar Barneveld. Duidelijk is het kamp "De Biezen" ingetekend, dat na de oorlog dienst heeft gedaan als huisvesting van uit Indonesië afkomstige Ambonese militairen en hun gezinnen.

Inmiddels had Frederiks zijn oog laten vallen op het nabijgelegen huis "De Biezen". Hier stond ook nog een grote barak die vroeger voor een werkverschaffingsproject was gebruikt. Het probleem was echter dat "De Biezen" in de gemeente Ede lag, waar een NSB-er burgemeester was. Maar toen ging de inventiviteit van Frederiks een rol spelen. Hij speelde het klaar om op korte termijn een gemeentegrenswijziging door te voeren. Al op 27 februari 1943 werd een beschikking uitgevaardigd waarbij het Ede-se grondgebied rond De Biezen werd overgedragen aan de gemeente Barneveld. Frederiks verklaarde na de oorlog dat hij de Edese (NSB-) burgemeester niet als dwarslijker in dit jodenasiel kon gebruiken en het beter achtte de werkverschaffingsbarak buiten zijn gezichtsveld te brengen. Vanaf dat moment veranderde ook de benaming van "Tehuis De Schaffelaar" in "Joods Tehuis Barneveld" en die van "De Biezen" in "Joods Tehuis De Biezen".

In mei 1943 telde deze Barneveldgroep bijna 540 leden. De dagindeling bestond voor de mannen hoofdzakelijk uit corveewerkzaamheden en voor de vrouwen uit huishoudelijke werkzaamheden voor het gehele kamp. Voor de kinderen was er gelegenheid tot het volgen van onderwijs, terwijl voor vertier werd gezorgd door het organiseren van concerten en het houden van voordrachten.

Dat deze tehuizen in stand konden worden gehouden, ja zelfs een uitzonderingspositie innamen, was het gevolg van een vete tussen H.A. Rauter, commissaris-generaal van Openbare Orde en Veiligheid, en F. Schmidt, vertegenwoordiger van de NSDAP (Nationalsozialistische Deutsche Arbeiter Partei). Toen Frederiks zich tot eerstgenoemde richtte met het verzoek het joodse vraagstuk te bespreken kreeg hij nul op het rekest. Daarna wendde Frederiks zich tot Schmidt. Toen deze hoorde hoe Rauter had gereageerd, besloot hij wel medewerking te verlenen aan het verzoek om vijf joden, die voor Nederland van grote betekenis waren, vrij te stellen van deportatie. Waarschijnlijk

omdat deze twee machtsblokken op dat moment in evenwicht verkeerden, werd de mogelijkheid geschapen om het aantal vrijstellingen te laten groeien tot 651 personen in september 1943. Echter, na het plotse overlijden van Schmidt bepleitte Rauter bij de Duitse overheid dat de Barneveldse joden alsnog zouden weggevoerd naar Theresienstadt in Polen. Alhoewel de zomerperiode rustig verliep kwam op 29 september 1943 toch het bericht dat de Barneveldgroep binnen een half uur reisvaardig moest zijn om alsnog te vertrekken. Tweeëntwintig joden wisten op dat moment te ontsnappen en doken onder. De anderen werden eerst naar Westerbork overgebracht en later op transport gesteld naar Theresienstadt. In dit kamp werden de uit bijna alle delen van bezet Europa afkomstige groepen speciaal geselecteerde joden bijeengebracht. Uiteindelijk heeft de Barneveldgroep het er relatief gezien goed afgebracht. Enkelen van hen mochten in het voorjaar van 1945 naar Zwitserland, een aantal was gestorven en de rest werd later bevrijd door de Russen.

Zoals gemeld, werd de gemeentegrenswijziging van kracht op 27 februari 1943. Vanaf dat moment viel het aangewezen gebied, volgens het kadaster groot 38.35.90 hectaren, onder de macht en de bevoegdheid van de gemeente Barneveld. Bewoners die gedurende de laatste twaalf maanden woonplaats hadden in het overgaande gebied werden vanaf de datum van overgang als ingezetenen van de gemeente Barneveld beschouwd. Dit bleken er 72 te zijn; hiervan waren 42 van het mannelijke en 30 van het vrouwelijke geslacht. Verder gingen alle rechten, lasten, verplichtingen en bezittingen van de gemeente Ede, betrekking hebbende op dit afgescheiden gebied, met uitzondering van die voortvloeiende uit geldleningen, over op de gemeente Barneveld. Tenslotte moesten alle kadastrale en andere stukken, in relatie met dit gebied, gedurende tenminste dertig jaren door de gemeente Ede bewaard blijven.

(wordt vervolgd)

Groot Herbert Dercksgoed

door J.W. van Scherrenburg

In het Gelders Dagblad van 13 november 1998 was een discussie opgenomen over de juiste schrijfwijze van de naam van de voormalige boerderij "Groot Herbert Dercksgoed" aan de eveneens voormalige Maanderengweg, thans Tooroplaan. De bewonerscommissie had "Groot Dercksgoed" voorgesteld als naam voor hun flat aan de Arnold Koningstraat, maar de directeur van Woonstede had er "Groot Derxsgoed" van gemaakt. Deze naam had hij gelezen op een kaart uit 1832. Maar het is zonder twijfel aanvechtbaar om op slechts één gegeven af te gaan. Het is niet zo moeilijk om in de vele honderden jaren dat de naam is overgeleverd, tientallen verschillende schrijfwijzen te voorschijn te halen, zoals Derks, Dercks, Dercksz, Derx, Derxs, Derxsz, Derriks, Derricks, Derricksz. Hetzelfde geldt ook nog eens voor Dirks enz. Deze variaties kunnen we nog weer eens combineren met Herbert of Harbert. Of met goed of goet. Letterlijk iedere mogelijkheid komt voor. Een toevallige schrijfwijze kunnen we dus nooit als bewijs aanvoeren. Men ging destijds op de klank af en ging dan zelf aan het interpreteren. Zo kwam er een familie De Malaperte uit Frankrijk. Bij een aangifte schreef de ambtenaar Maliepaard op. Sinds die tijd gaat deze familie met deze naam door het leven. We kunnen in dit soort gevallen hoogstens van een voorkeursspelling uitgaan. Men kende toen "het groene boekje" nog niet. In het verleden schreef men vrij consequent de combinatie "ck". Daarom gaat mijn voorkeur uit naar "Groot Herbert Dercksgoed".

Hoewel de ruimte wel aanwezig is, vindt de bewonerscommissie deze naam te lang. Zij stelde daarom "Groot Dercksgoed" voor. Deze naam vind ik niet juist. Het gaat in de eerste plaats om Herbert Dercks. Vele honderden jaren is de naam op deze manier overgeleverd. Van een Klein Herbert Dercksgoed heb ik nooit gehoord. Het woord "Groot" is vrij recent en is mogelijk

De boerderij uit 1918 nog in volle glorie aan de Maanderengweg. (Foto: Historisch Museum Ede)

eerst in 1918 bij een herbouw van de boerderij toegevoegd. Men zette toen met grote letters op de voorgevel "Groot Herbert Dercksgoed 1918". Als men wil inkorten, maak er dan "Herbert Dercksgoed" van. Dan blijven we bij de bron. Met Groot Dercksgoed kunnen we namelijk minstens drie personen aanwijzen die hiermee bedoeld zouden kunnen zijn. Herbert Dercks was getrouwd met Marij Gerritsdochter van Gerrit Dercks. Direct aan de westkant van Herbert Dercksgoed lag een boerderij, waar van 1545-1561 Jacob Dercks woonde. Dus op wie slaat de naam Groot Dercksgoed? Op Herbert, Gerrit of op Jacob Dercks? Men bedoelt Herbert Dercks. Als men wil inkorten, dan is Herbert Dercksgoed de juiste naam.

Waar lag deze boerderij? Tot eind jaren zestig kwam de Maanderengweg vanuit het westen met een vork uit op de Bovenbuurtweg. De doorbraak naar het oosten naar de Tooroplaan was er nog niet. Ongeveer tien à vijftien meter ten westen van de tegenwoordige rotonde, zien we tussen de hoge bomen nog het tracé van de oude Bovenbuurtweg, nu Pieter de Hooghstraat, vanuit het zuiden komen. Deze weg liep door langs de oostkant van een driehoekig stukje

weiland. Iets dergelijks kunnen we nog aan de Bovenbuurtweg in Bennekom zien, waar men afslaat naar het zwembad. Dit noemt men daar het Hamse Brinkje. In Manen was dus ook zo'n soort brinkje. Tegenover de noordzijde van dit weilandje lag de boerderij Groot Herbert Dercksgoed. Voorbij dit weilandje vertoonde de Bovenbuurtweg een knik naar het oosten om daarna af te buigen naar het noorden, richting Kerkweg. De boerderij lag ongeveer op de plaats van de tegenwoordige Willem Maris-flat of het daarbij gelegen parkeerterrein.

In het boekje "Van boerderij tot boerderij" van de heer G.A. Ossenkoppele zien we dat van oost naar west langs de Maanderengweg achtereenvolgens de volgende boerderijen lagen: Groot Herbert Dercksgoed, De Elskamp, Klein Haversteeg en tenslotte aan de zuidzijde De Brugge, ook vaak Den Bruggen genoemd. Den Bruggen werd op 13 april 1627 van Klein Haversteeg afgesplitst. Groot Haversteeg lag aan het einde en aan de noordkant van de oude (en iets langere) Verlengde Parkweg. Ongeveer naast de huidige Stroombergflat.

De volgorde van de flats is nu echter: Willem Maris-flat, Groot Derxsgoed, De Brug-

ge, Groot Haversteeg en De Elskamp. Met de historische volgorde en ligging van de boerderijen hebben de flatnamen dus niet veel te maken.

Vroeger liep vanaf de Verlengde Parkweg langs de westkant van het huis van winkelier Van Kooten een verbindingswegje naar de Maanderengweg. Dit wegje liep langs de oostkant van Klein Haversteeg. Wanneer we dat nu nog eens bekijken, dan lag deze boerderij misschien nog net op het grondgebied van de flat Groot Derxsgoed en verder op de Arnold Koningstraat, waar deze tegenwoordig naar de Tooroplaan gaat. Het is moeilijk om de plaats van de boerderijen precies op die van de huidige flats te situeren. Daarvoor zijn de flats te groot. Maar de volgorde had natuurlijk wel goed kunnen zijn.

De Willem Maris-flat hoort in dit rijtje niet thuis. Deze zou dan Herbert Dercksgoed moeten heten. De tweede flat (Groot Derxsgoed) moet dan De Elskamp worden. Vervolgens komt Klein Haversteeg aan de beurt. De vierde flat wordt dan De Brugge. Tenslotte zou men de vijfde flat Groot Haversteeg kunnen noemen. Historisch is dit de beste volgorde.

Fragment van een kadastrale kaart uit 1832. "Groot Herbert Dercksgoed" (aangegeven met ■) met een gedeelte van de bijbehorende landerijen.

Tenslotte: wie was Herbert Dercks? Over de vroege inwoners van onze streek is niet veel bekend. In ieder geval woonden Herbert Dercks en zijn vrouw reeds in 1545 op deze boerderij. Hij werd geboren in 1513/14. In 1560 en 1568 komen we hem tegen als kerkmeester van Ede van de toen nog Rooms-Katholieke Kerk. We mogen aannemen dat hij deze functie meerdere jaren heeft uitgeoefend. In verband met de beeldenstorm en andere ongeregelde heden, stelde Alva commissies van onderzoek in. Voor de Veluwe werd Mr. Dionys van der Weesenhage als commissaris aangewezen. Op 8 maart 1568 ging hij van Arnhem naar Ede. De kerkmeester Herbert Dercks was één van degenen die verhoord werd. Floris van Palland, Graaf van Culemborg, stond aan de zijde van Willem van Oranje en bezat nogal wat boerderijen in Manen. Zijn goederen waren geconfisqueerd. Maar Herbert Dercks getuigde dat er naar zijn mening niet veel schulden op dat moment zouden zijn, want de rentmeester Cornelis van Baden had tevoren zeer scherp gemaand. Men wordt van hem niet veel wijzer.

Zijn dochter Jenneken Herberts trouwde in eerste huwelijk met Cornelis Gerrits. Hun kleinzoon Cornelis Dercks erfde op 8 december 1627 de boerderij. Via zijn vrouw erfde hij in 1627 ook het Henrick Evertsgoed, dat vooraan aan de rechterkant van de verdwenen Maanderbuurtweg lag. Hij is van het oude Manense geslacht Jochensen. Via deze lijn stammen nog vele inwoners van Ede van Herbert Dercks af, onder wie schrijver dezes. De familie Jochensen verkocht het Herbert Dercksgoed op 7 november 1740 aan Gijsbert Willem van Dedem tot den Berg. In 1773 kreeg zijn zoon Willem Jan van Dedem tot Driesbergen investituur van dit herengoed. Daarna moet het terechtgekomen zijn bij de familie Van Voorst. Mogelijk hebben zij de boerderij eerst gepacht, want zij woonden reeds in 1763 in de buurt Manen. Bij de invoering van het kadaster in 1832 was Hendrik van Voorst in ieder geval eigenaar. Bij de afbraak in 1968 woonden nazaten van hen nog op deze boerderij.

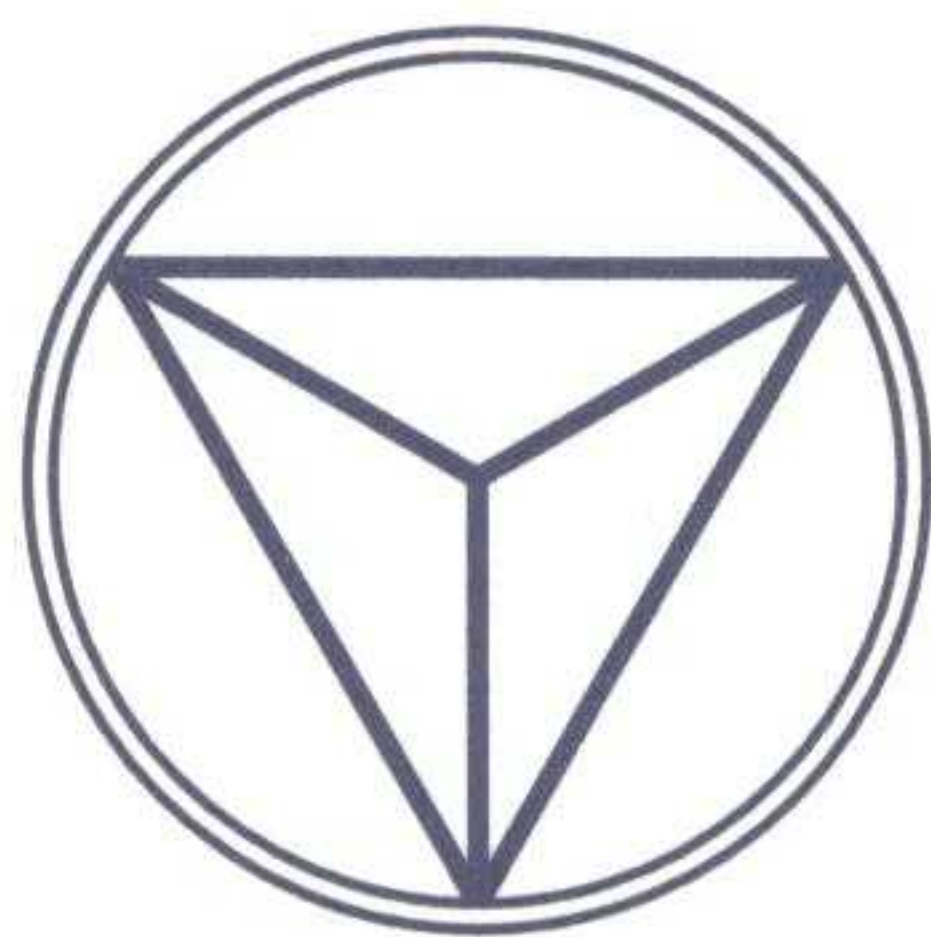

Op de plaats van het oostelijke (linker) gedeelte van de huidige Willem Marisflat en het erbij liggende parkeerterrein lag de boerderij "Groot Herbert Dercksgoed". (Foto: H.van Scherrenburg)

De naam van de flat kon wel veranderd worden, zei men tegen de voorzitter van de bewonerscommissie. Technisch wel, maar in de dagelijkse praktijk moet hij zich daar maar niet te veel illusies over maken.

In De Zandloper 1978-1 riep ik de Gemeente op, het foutieve jaartal van de Keetmolen te wijzigen. Maar na de restauratie knipte in mei 1978 de burgemeester rustig het bekende lintje door, zonder dat enige verandering in het jaartal aangebracht was. Nu, twintig jaar later, prijkt nog steeds het foutieve jaartal 1750 op de molen.

Daarom verwacht ik ook niet dat men de namen van de flats in de juiste volgorde zal zetten. Maar het lijkt mij wel van belang voor de Vereniging Oud Ede, dat de juiste feiten nog eens vastgelegd worden, nu er nog mensen zijn die de boerderijen Groot Herbert Dercksgoed, Klein Haversteeg, Henrick Evertsgoed en Grootheest met eigen ogen gezien hebben. Opdat belangstellenden in volgende generaties bij reconstructies niet misleid worden door de namen van de flats.

SCHILDERWERKEN
KAMMINGA BV

maanderweg 74 - 6711 ng ede - tel. 0318 - 618522
fax 0318 - 650007

De Boek- en Kunsthandel
“Het Wapen van Ede”
Fa. Th. Menger
houdt zich aanbevolen voor de levering
van **ALLE**
Binnen- en Buitenlandse Boekwerken

Inlichtingen worden steeds gaarne verstrekt

HET WAPEN VAN EDE
boekhandel pel
HOFLEVERANCIER

GROTESTRAAT 91 - EDE

T
O
E
N

E
N

N
U

SINDS 1849

Glas en Schilderwerken

Jansen ede

Fahrenheitstraat 24
Postbus 262
6710 BG Ede
Tel. : (0318) 624 523
Fax: (0318) 625 161

- 24 uurs glasservice
- Onderhoudsschilderwerk
- Nieuwbouw
- Utiliteitsbouw
- Isolatieglas
- Voorzetramen
- Rolluiken
- Zonweringen enz.

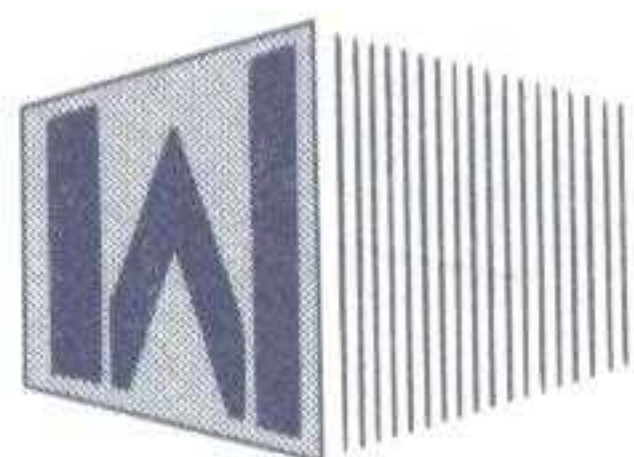
Periodieken, handelsdrukwerk,
brochures en folders
met vakmanschap vervaardigd bij:

DRUKKERIJ FROUWS EDE BV

Fahrenheitstraat 26, 6716 BR Ede, tel. (0318) 642 111, fax 642 757

**AANNEMERSBEDRIJF
WILLEMSSEN & ELBERTSEN EDE**

**NIEUWBOUW
VERBOUW EN ONDERHOUD**

Dwarsweg 10 - 6716 BJ Ede - Tel. (0318) 63 72 50 - Fax (0318) 63 97 62

**Geen project
of kantoor
is ons te groot!
En geen winkel
te klein!**

Ook dit project,
Historisch Museum Ede
is verzorgd door:

VAN DIJK B.V.

**INTERIEUR
VERZORGING**

ZANDLAAN 16 - 6717 LP EDE
TELEFOON (0318) 632 359